

Tweede Werkconferentie

MOREEL BERAAD REFLECTIEMETHODES VOOR HET GESPREK OVER GOEDE ZORG

woensdag 14 juni 2006

Internationale School Voor Wijsbegeerte Leusden

georganiseerd door

Dr. Bert Molewijk, projectleider van de Moreel Beraad Groep
van de Universiteit Maastricht
en

Drs. Hans van Dartel, docent en wetenschappelijk onderzoeker
sectie Ethiek en Recht van de Gezondheidszorg,
Leids Universitair Medisch Centrum

In samenwerking met

de afdeling Ethiek van het Ministerie van VWS

Dr. Bert Molewijk, projectleider van de Moreel Beraad Groep van de Universiteit Maastricht en drs. Hans van Dartel, docent en wetenschappelijk onderzoeker van de sectie Ethiek en Recht van de Gezondheidszorg van het Leids Universitair Medisch Centrum organiseren, ondersteund door een groot aantal deskundigen, op woensdag 14 juni een werkconferentie met als thema:

Moreel Beraad: Reflectiemethodes voor het gesprek over goede zorg

Doelgroep

Al diegenen die in zorgorganisaties betrokken zijn of zich betrokken voelen bij het kritisch nadenken over goede (organisatie van) zorg, in het bijzonder zij die een rol vervullen bij het (te ontwikkelen) ethiekbeleid en bij de ontwikkeling en uitvoering van Moreel Beraad. Dit zijn onder meer: kwaliteitsfunctionarissen, beleidsmedewerkers, leden van ethische commissies, geestelijk verzorgers, zorgverleners, behandelaars, ethici en filosofen, praktijkopleiders, leidinggevendenden, managers en overige geïnteresseerden.

Locatie

De conferentie vindt net als vorig jaar plaats in de Internationale School voor Wijsbegeerte te Leusden. Een routebeschrijving wordt bij de bevestiging van inschrijving gevoegd.

Kosten

De kosten voor deelname aan deze werkconferentie bedragen € 190 per persoon. Dit bedrag is inclusief lunch en borrel.

Inschrijving

Aanmelden kan door middel van het retourneren van het inschrijfformulier per e-mail naar moreelberaad@zw.unimaas.nl of per fax naar 043-3884171. Inschrijving geschiedt op volgorde van aanmelding en betaling. Na ontvangst van uw inschrijfformulier krijgt u per e-mail de betalingsinstructies. Deze e-mail is tevens uw bevestiging voor deelname aan de werkconferentie. Inschrijving verplicht tot betaling. De deelnemer is verplicht de kosten voor deelname, zoals genoemd in de bevestiging, binnen 14 dagen te voldoen. Bij verhindering is restitutie niet mogelijk, wel kan iemand anders in uw plaats deelnemen.

Informatie

Voor meer informatie kunt u terecht bij de Moreel Beraad Groep van de Universiteit Maastricht, contactpersoon: Angelique Heijnen.

E-mailadres: moreelberaad@zw.unimaas.nl

Postadres:

Universiteit Maastricht-GEW

Postbus 616

6200 MD MAASTRICHT

Telefoon 043-3882145 Telefax: 043 – 3884171

PROGRAMMA

- 09.00 – 09.30 uur Ontvangst en inschrijving
- 09.30 – 09.35 uur Opening door dr. Bert Molewijk, Universiteit Maastricht en drs. Hans van Dartel, Leids Universitair Medisch Centrum
- 09.35 – 09.40 uur Het belang van moreel beraad volgens VWS
Mr.dr. Jos de Waardt, Afdeling Ethiek, Ministerie VWS
- 09.40 – 09.50 uur Stakeholders rondom moreel beraad: wie verwacht er wat van?
Prof.dr. Guy Widdershoven, hoogleraar Ethiek UM
- 09.50 – 10.00 uur Waar blijft de patiënt in het moreel beraad?
Drs. Hans van Dartel, docent en wetenschappelijk onderzoeker LUMC
- 10.00 – 10.10 uur Wat is een goed moreel beraad en hoe w/meet je dat?
Dr. Bert Molewijk, projectleider Moreel Beraad Groep UM
- 10.15 – 12.15 uur Eerste ronde workshops
- 12.15 – 13.15 uur Lunch
- 13.15 – 15.15 uur Tweede ronde workshops
- 15.15 – 17.15 uur Derde ronde workshops
- 17.15 – 17.30 uur Terugblik en afsluiting
- 17.30 Borrel

Workshops

1. De dilemma methode als kern van integraal ethiekbeleid. Door dr. Jacques Graste (*Filosoof en manager opleidingen bij Centrale Rino Groep te Utrecht*)
Gespreksmethodes staan niet op zich. Ze doen pas wat als ze ingebed zijn in beleid. Uitgaande van concrete ervaringen wordt de dilemma methode gepresenteerd als kern van een integraal ethiekprogramma.
2. Een goed begin is het halve werk. Door drs. Edgar Karssing (*Nyenrode Business Universiteit*) en drs. Hans Bolten (*filosoof en werkt als trainer en ontwikkelaar op het gebied van integriteit in organisaties. Bolten Training en Advies en is verbonden aan Nyenrode Business University*)

Moreel beraad staat voor samen reflecteren op eigen ervaringen. Hiertoe is een groot aantal methodes en stappenplannen ontwikkeld. Het succes hiervan is grotendeels afhankelijk van relevante praktijkvoorbeelden en goed gekozen uitgangsvragen. Wat is hiervoor nodig? Tijdens de workshop onderzoeken we de filosofische en groepsdynamische aspecten van het kiezen van een praktijkvoorbeeld en het formuleren van een uitgangsvraag.

3. De hermeneutische methode. Door mw.dr. Lieke van der Scheer (*Universiteit Maastricht*)

Deze methode past goed in een continu reflectieproces op goede zorg en is eveneens geschikt voor ruimere probleemstellingen. De methode dwingt je tot vragen over je eigen positie in het morele gesprek en over je engagement met voorlopige antwoorden.

4. Een Socratische dialoog. Door mw.drs. Jantine Maaskant

In de socratische dialoog onderzoeken we met elkaar de waarden en vooronderstellingen achter ons handelen. Dat gebeurt aan de hand van concrete ervaringen van de deelnemers.

5. Socratisch onderzoek naar morele uitgangsvraag. Door mw.drs. Jos Delnoij (*Governance & Integrity works*)

We werken er veel mee, maar wat zijn ze, hoe herken ik ze en hoe onderscheid ik ze van algemene ethische vragen? In de workshop zullen we 1^e, 2^e en 3^e orde vragen onderscheiden; en proberen we onderscheid ethiek en moraal duidelijk te krijgen.

6. Reflection Enhancement Tool. Door drs. Menno de Bree (*Universitair Medisch Centrum Groningen*)

De RET is een vanuit de zorgethiek nieuw ontwikkelde methode die zicht geeft op de manier waarop interne (waarden, overtuigingen) en externe factoren (de organisatie bijv.) richting geven aan je handelen.

7. In gesprek over zorg en ethiek. Door mw.dr. Ireen Proot (*senior onderzoeker sectie gezondheidsethiek en Wijsbegeerte UM Universiteit Maastricht*)

U maakt kennis met het instrument 'In gesprek over zorg en ethiek', samen met de praktijk ontwikkeld door het Instituut voor Gezondheidsethiek, Universiteit Maastricht. Dit instrument, in de vorm van een werkboek met keuzemodulen en implementatietips, biedt gezondheidszorgwerkers praktische handvaten om de discussie over ethiek in de dagelijkse zorg binnen de eigen organisatie en afdeling te stimuleren en vorm te geven. In deze workshop wordt praktisch gewerkt aan de hand van één van de modulen uit het instrument.

8. MB: Slagroom op de koffie? Door drs. Michael Kolen (*Geestelijk verzorger/consulent Levensbeschouwing en Ethiek Stichting Prisma te Biezenmortel*) en drs. Chris van Lenteren (*Collegio Kennispraktijk voor de jeugdzorg Utrecht*)

Door toenemende economisering en juridisering van de zorg wordt 'goede zorg' steeds meer gedefinieerd in termen van 'betaalbaarheid' en 'functionele regels'. Vanuit ethisch perspectief wordt gereflecteerd en gediscussieerd over uitgangspunten in de zorg.

9. Schrijfoefening uit deugdenleer. Door mw.dr.s. Dorine Bauduin 'Het juiste register' afkomstig uit het boek 'Vrije Ruimte' van J. Kessels e.a. 2003. Deze schrijfoefening wordt gekoppeld aan oefenen met en uitleg over de klassieke deugdenleer.

10. De complicaties van multidisciplinair moreel beraad. Door mw.dr.s. Dorothea Touwen (*docent en wetenschappelijk onderzoeker sectie Ethiek en recht van de gezondheidszorg, Leids Universitair Medisch Centrum*)

Er wordt aandacht besteed aan het onderscheid tussen Moreel Beraad met artsen in de klinische praktijk / met een multidisciplinair team. Is een aparte aanpak voor beide vormen noodzakelijk? Wat zeggen ervaringen in de praktijk hierover?

11. Open de cirkel. Door Mr.dr.s. Henk Minnema (*consulent ethiek bij Dichterbij/docent ethiek bij de opleiding 'Wijsbegeerte en spiritualiteit,' VU*) en drs. Willem Cranen. (*GZ-psycholoog/adviseur communicatie*) (*Dichterbij, Gennep*).

Open de Cirkel is een speelse methode om ethische vragen op het spoor te komen, op geëigende wijze in gesprek te brengen en met de praktijk te verbinden.

12. De Nijmeegse methode. Door mw.dr. Lieke van der Scheer (*Universiteit Maastricht*)

De Nijmeegse methode voor moreel beraad is voor de klinische praktijk ontwikkeld. De methode is prospectief en gericht op beslissingen nemen. Stapsgewijs worden in 4 stappen de concrete casus besproken.

13. Het zorgethisch gespreksmodel. Door mw.dr.s. Mariël. Kanne (*Senior Adviseur Zorg Consult Nederland, Bilthoven*)

Toelichting (o.a. ontstaan, theoretische inbedding, gebruiksmogelijkheden), uitleg en oefening met de methode m.b.v. casus.

14. De hermeneutische methode. Door mw.dr.s.drs. Carla Bal (*UMC St Radboud Nijmegen*)

Deze methode past goed in een continu reflectieproces op goede zorg en is eveneens geschikt voor ruimere probleemstellingen. De methode dwingt je tot vragen over je eigen positie in het morele gesprek over je engagement met voorlopige antwoorden.

15. Manieren om een MB te bederven. Door drs. Hans Tenwolde (*praktijkdocent aan de Universiteit voor Humanistiek en schreef samen met Mirjam Houtlosser een opleidingsboek over verpleegeethiek*)

Moreel beraad klinkt mooi, maar de realiteit is alledaags: gemiddelde bekwaamheid, verschillende karakters, geen ethici in de buurt, tijdgebrek, storingen en misverstanden. Niet alleen het gespreksmodel is dan van belang, maar ook de gespreksvaardigheid. Je moet in de gaten hebben welk bewust en onbewust gedrag de kwaliteit van de gezamenlijke ethische reflectie verlaagt, en er iets aan kunnen doen. U neemt van deze workshop geen nieuwe methode mee, maar een paar nuttige inzichten en technieken.

16. De Utrechtse gespreksmethode. Door mw.dr.s. Carla Kessler (*Ethiek Instituut Universiteit Utrecht*)

De Utrechtse methode is een veel gebruikte analytische methode. Ze is op allerlei situaties van toepassing. Niet alleen in primaire zorg, ook voor managers levert zij

goede aanknopingspunten voor een gesprek.

17. De Nijmeegse methode. Door mw.dr.s.drs. Carla Bal (*UMC St Radboud Nijmegen*)

De Nijmeegse methode voor moreel beraad is voor de klinische praktijk ontwikkeld. De methode is prospectief en gericht op beslissingen nemen. Stapsgewijs worden in 4 stappen de concrete casus besproken.

18. Morele oordeelsvorming in de praktijk. Door mw.dr.s. Jos Delnoij (*Governance & Integrity works*)

Een zevenstappenplan om erachter te komen wat moreel juist is om te doen in een specifieke situatie. Het gaat hierbij om het herkennen van basiswaarden en kerndilemma's in de zorg (gebaseerd op het zevenstappenplan van Van Luik)Wat is een morele oordeelsvorming?

19. De Moraal van de trainer in moraal. Door dr. Kristof van Rossem (*filosoof, trainer praktische filosofie aan de Stichting Lodewijk de Raet en Lector aan de lerarenopleiding van het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte Leuven en de EHSAL Brussel*)

In zekere zin is er sprake van moreel beraad telkens wanneer je overwegingen maakt in het nemen van alledaagse beslissingen waar ook andere mensen bij betrokken zijn en/of door beïnvloed worden. Een cursus, training of workshop rondom 'moreel beraad' begeleiden bukt dus van beslissingen die voor morele consideratie in aanmerking (kunnen) komen. In deze workshop krijgen deelnemers de kans om een stuk van een gesprek over een morele casus te begeleiden, waarna we telkens met de groep een kort moreel beraad houden over wat zich in dat gesprek heeft voorgedaan. Achteraf staan we stil bij de vraag wat een onderzoek naar de moraliteit van de begeleider hic et nunc oplevert voor de kwaliteit van het moreel beraad zelf.

20. Over de omgang met het zelf. Een Stoïcijnse oefening. Door Drs. Dick Kleinlugtenbelt (*filosoof en socioloog, Senior Kwaliteit bij GGNet te Zutphen*)

Het overleg met zichzelf is nodig om een wijs advies te geven. Bij de Stoïcijn Marcus Aurelius is de omgang met het zelf gericht op het herinneren en verinnerlijken van principes die voor het handelen belangrijk zijn en de onafhankelijkheid versterken. Na een korte inleiding in het denken van Marcus Aurelius doen we een oefening in Stoïcijnse zelfbezinning.

LOCATIE

International School voor Wijsbegeerte
Dodeweg 8, 3832 RD LEUSDEN
www.isvw.nl

NOTEER ALVAST IN UW AGENDA

18 oktober 2006 Werkconferentie I SVW Leusden

Op woensdag 18 oktober zal eveneens een werkconferentie worden georganiseerd over Moreel Beraad. Focus zal dan echter liggen op organisatie, implementatie en het beleid rondom Moreel Beraad activiteiten in zorginstellingen